

NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA BOSANSKI JEZIK U TREĆEM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE

Godišnji fond sati: 180

Sedmični fond sati: 5

Opći cilj nastave bosanskoga jezika

Temeljni cilj nastave bosanskoga jezika je osposobiti učenike za jezičku komunikaciju koja im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje, razvijanje jezičke i književne sposobnosti, kulture čitanja i njegovanja bosanskoga jezika i književnosti. Ostvarivanje svrhe nastave bosanskoga jezika uključuje ovladavanje standardnim jezikom, a doprinosi:

- razvoju jezičko-komunikacijskih sposobnosti pri govornoj i pisanoj upotrebi jezika u svim funkcionalnim stilovima;
- razvoju literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i kulture;
- razvijanju svijesti o važnosti znanja bosanskoga jezika;
- razvijanju poštovanja prema jeziku bošnjačkog naroda, njegovoj književnosti i kulturi;
- osposobljavanju učenika za samostalno služenje knjigom;
- pripremi učenika za aktivan društveni život u multikulturalnom okruženju;
- razvoju sposobnosti za permanentno usavršavanje i korištenje novih znanja;
- osposobljavanju učenika za pravilno usmeno i pisano izražavanje standardnim jezikom;
- uvođenju učenika u osnove obrazovanja i opće kulture;
- razvoju ljubavi i poštovanja prema kulturnoj baštini svih naroda i narodnosti;
- svestranom razvoju učenikove ličnosti;
- razvoju sposobnosti pravilnog i smislenog govora;
- stvaranju zanimanja i potrebe za sadržajima medijske kulture.

Opći zadaci nastave bosanskoga jezika

Nastava bosanskoga jezika treba da:

- izgrađuje opću kulturu učenika i razvija interes za kontinuirano obrazovanje;
- razvija pozitivna svojstva i estetski ukus učenika;
- osposobljava učenike za razumijevanje i usvajanje moralnih načela;
- osposobljava učenike za aktivan društveni rad;
- razvija i njeguje ljubav prema domovini;

- njeguje ljubav prema knjizi;
- utječe na usvajanje jezičkih zakonitosti;
- sistemski uvodi učenike u sve oblike usmenog i pisanog izražavanja;
- utječe na razvoj jezičke kulture i izražajnih sposobnosti učenika;
- razvija osjećaj jednakosti, ravnopravnosti, zajedništva i razumijevanja među narodima;
- utječe na usvajanje norme savremenog standardnog bosanskoga jezika;
- osposobljava učenike za doživljavanje i razumijevanje filmskog djela;
- upoznaje učenike sa osnovnim elementima filmskog i pozorišnog izraza;
- razvija etička i estetska svojstva kod učenika.

SADRŽAJI

JEZIK (38 + 8 + 2)

Gramatika

- Imenice: vlastite i zajedničke imenice; rod i broj imenica.
- Glagoli: radnja stanje i zbivanje; glagolska vremena: sadašnjost, prošlost i budućnost; lice i broj glagola; potvrdni i odrični oblik glagola.
- Pridjevi; rod i broj; opisni i prisvojni pridjevi.
- Brojevi: osnovni i redni.
- Rečenica (pojam); prosta neproširena rečenica; prosta proširena rečenica; subjekatski i predikatski skup riječi; rečenica po značenju: obavještajne, upitne, uzvnične i zapovjedne.
- Glavni dijelovi rečenice subjekat i predikat; riječi koje označavaju mjesto, vrijeme i način vršenja radnje; potvrdni i odrični oblik rečenice.
- Prepoznavanje upravnog govora u tekstu.
- Umanjeno i uvećano značenje riječi.
- Riječi istog oblika, a različitog značenja.
- Riječi različitog oblika, istog ili sličnog značenja.
- Riječi suprotnog značenja.

Pravopis

Upotreba velikog slova u pisanju imena naroda, višečlanih geografskih imena, praznika, naslova knjiga, časopisa i novina, naziva ulica i trgova.

- Pisanje brojeva slovima.
- Pisanje riječce NE uz glagole, pridjeve i imenice.
- Pisanje upitne riječce LI;

- Interpunkcijski znak na kraju obavještajnih, upitnih, uzvičnih i zapovjednih rečenica;
- Pisanje suglasnika j u riječima (otklanjanje grešaka ako ih učenici čine) između samoglasnika i-o / o-i.
- Pisanje datuma.
- Pisanje skraćenica.
- Pravilno rastavljanje riječi na kraju retka.
- Glasovne i slovne skupine **je/ije**.
- Pravilan izgovor i pisanje glasova **č,ć,dž i đ** u umanjenicama i imenicama za označavanje zanimanja.
- Pravilan izgovor i pisanje glasa **h**.

KNJIŽEVNOST (50 + 33 + 4)

Lirika

Ismet Bekrić: *Domovina nije riječ iz spomenara*

Mujo Musagić: *Kakav je svijet*

Bisera Alikadić: *San*

Alija Dubočanin: *Jesenja pisma*

Šimo Ešić: *Šta radi jesen?*

Muhidin Šarić: *Izložba*

Nasiha Kapidžić-Hadžić: *Čudesni slikar*

Kasim Deraković: *Ljetna noć*

Šukrija Pandžo: *Prisluškivanje*

Enes Kišević: *Čuvar parka*

Zejćir Hasić: *Čak i bube vole da se ljube*

Dušan Radović: *Da li mi verujete*

Suada Hodžić: *Bajrami*

Dragan Lukić: *Šta je otac*

Muhidin Šarić: *Roda i rijeka*

Grigor Vitez: *Neposlušne stvari*

Izbor iz narodnih lirskih pjesama

Epika

Narodna epska pjesma: *Muja liječile vile planinkinje (odlomak)*

Narodna bošnjačka priča: *Đul - Fatima*

Jermenska bajka: *Tumačenje snova*

Hans Kristijan Andersen: *Djevojčica sa šibicama*

Aleksandar Puškin: *Bajka o ribaru i ribici*

Pjer Gripari: *Zaljubljene cipele*

Narodna priča: *Nasrudin hrani svoj ogrtač*

Narodna priča: *Sedam prutova*

Šaljiva narodna bošnjačka priča: *Neznalica*

Narodna basna: *Pijevac i lisica*

Ezop: *Gradski i poljski miš*

Dželaludin Rumi Mevlana: *Miš i kamila*

Mirsad Bećirbašić: *Alija Derzelez*

Mevluda Melajac: *Darovi*

Ivan Cankar: *Zastideo se majke*

Bajruzin Hajro Planjac: *Kredenac*

Enes Kahvić: *Čamac*

Zehra Hubijar: *Kestenjar*

Šefik Daupović: *San zubara Pincetija*

Nedžati Zekirija: *Zar vam nisam rekao*

Branko Ćopić: *Izokrenuta priča*

Ahmet Hromadžić: *Golubovo krilo*

Sun Ju Ćin: *Svitac traži prijatelja*

Dramski tekstovi

Dušan Radović: *A zašto on vežba*

Zećir Hasić: *Debeo razlog zakašnjenja*

Izbor iz narodnog usmenog stvaralaštva (brzalice, razbrajalice, pitalice, poslovice, zagonetke)

Izbor iz enciklopedija i časopisa za djecu

Pored navedenih djela, nastavnici i učenici biraju najmanje dva, a najviše četiri djela za obradu.

Obavezna domaća lektira

Ahmet Hromadžić: *Medvjed Miško*

Mujo Musagić, Alija Dubočanin: *Izbor iz bošnjačke poezije za djecu*

Muharem Omerović: *Soliterci*

Carlo Collodi: *Pinokio*

Nedžati Zakirija: *Djeca triju ulica*

KNJIŽEVNO – TEORIJSKI POJMOVI

Lirika

- Lirska pjesma; šaljiva pjesma, rodoljubiva pjesma - na nivou prepoznavanja.
- Narodna poezija; lirska i epska pjesma – na nivou prepoznavanja.
- Narodne lirske pjesme (uspavanka,porodična i šaljiva pjesma) – na nivou prepoznavanja.
- Pjesničke slike.
- Ritam, podizanje i spuštanje glasa u govoru i čitanju, izmjene dugih i kratkih slogova.
- Rima, glasovno podudaranje krajnjih slogova.

Epika

- Tok događaja u vremenskom slijedu-fabula.
- Uočavanje mjesta i vremena radnje.
- Likovi, njihove osobine i postupci (uočavanje likova čiji su postupci izrazito suprotstavljeni).
- Stav prema likovima i objašnjenje toga stava.
- Uočavanje opisa likova i književnih pojava u tekstu.
- Govor pripovjedača i govor lika.
- Narodna priča.
- Narodna šaljiva priča.
- Narodna i autorska bajka.
- Narodna i autorska basna.

Drama

- dramskipisac, reditelj, scenograf, kostimograf, glumac, publika – na nivou prepoznavanja;
- govor pisca i govor likova; didaskalije.

JEZIČKA KULTURA (36 + 2)

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Narativni oblici: Prepričavanje i pričanje

Prepričavanje sadržine tekstova, igranih i animiranih filmova, pozorišnih predstava, radijskih i televizijskih emisija za djecu - detaljno (opširno), po zajedničkom i individualnom planu; sažeto prepričavanje na temelju zajedničkog i samostalno sačinjenog plana za prepričavanje.

Pričanje o doživljajima i događajima, stvarnim i izmišljenim (naročito u funkciji stvaranja pogodne atmosfere za čitanje i tumačenje teksta).

Pričanje prema datoj slici sa cjelovitim događajem po zajedničkom i samostalno sačinjenom planu. Nastavljanje priče na temelju datog početka slikom ili tekstom.

Pričanje na temelju datih tematskih riječi.

Deskriptivni oblici: Opisivanje lika, pojave, zbivanja u prirodi.

Opisivanje lika: vanjska obilježja osobe koja se opisuje (fizički portret), njene osnovne karakterne crte (duhovni profil) i ponašanje u konkretnim životnim okolnostima (postupci, reakcije, govor).

Opisivanje pojave i zbivanja u prirodi: kolektivna i samostalna promatranja prirode (šetnja, izleti, posjete, dokumentarni filmovi) na temelju kojih se uvježbava opisivanje uočljivih i zanimljivih pojedinosti koje su međusobno povezane. Samostalno biranje motiva i izdvajanje detalja koji učenika posebno zaokupljaju i potiču na opisivanje - najčešće u pismenom obliku. Uvježbavanje planskog pristupa u opisivanju (zajednički i individualni planovi/podsjetnici za opisivanje).

Usmena i pismena vježbanja (realizacija u sklopu osnovnih oblika jezičkog izražavanja)

Ortoepske vježbe: uvježbavanje pravilnog izgovora riječi, iskaza, rečenica, poslovice, kraćih tekstova; slušanje zvučnih zapisa, snimanje čitanja, analiza snimka i odgovarajuće vrednovanje.

Ortografske vježbe: prepisivanje teksta sa latinicenaćirilicu. Uvježbavanje čitkog i urednog rukopisa, uz primjenu pravopisnih pravila. Prepisivanje teksta sa datim zadatkom.

Diktati: sa dopunjavanjem, autodiktat, izborni diktat, kontrolni diktat.

Leksičke i semantičke vježbe: osnovno i preneseno/figurativno značenje riječi, građenje riječi - formiranje porodica riječi; iznalaženje sinonima i antonima.

Sintaksičke i stilske vježbe: dopunjavanje iskaza različitim mogućnostima u skladu s ponuđenom govornom situacijom, proširivanje rečenice unošenjem ličnog tona, sažimanje rečenice radi pojačanja njene informativne moći i dr.

Intonaciono podešavanje glasa u izgovoru pojedinih rečenica (obavještajne, upitne, uzvične i zapovjedne) ili nekih njihovih dijelova (rečenični naglasak). Uvježbavanje postavke reda riječi prema komunikativnim potrebama u kontekstu.

Kazivanje napamet naučenih tekstova.

Scensko prikazivanje dramskog i dramatizovanog teksta.

Zagonetanje i odgonetanje, sastavljanje i rješavanje rebusa i ukrštenih riječi. Služenje rječnikom i enciklopedijom za djecu i pisanje vlastitog rječnika.

Njegovanje kulture slušanja sagovornika; pisanje pisma i razglednice.

Slušanje i vrednovanje govora i razgovora u emisijama za djecu na radiju i televiziji.

Sistematsko uvođenje u način planiranja (izrada podsjetnika) i pisanje tzv. slobodnih pismenih sastava.

Dva pismena zadatka - jedan u prvom i jedan u drugom polugodištu.

MEDIJSKA KULTURA (5+ 1+ 1)

- Crno-bijeli film i film u boji; nijemi i zvučni film; igrani film; dokumentarni film.
- Radioemisije u funkciji popularizacije znanja, kulture i zabave primjerene djeci; radioigra.
- Dječiji listovi.

OPĆE NAPOMENE: Broj nastavnih sati uz pojedina područja je samo orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju slobodu u planiranju i uspostavljanju balansa između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljni rad. Imaju punu slobodu u izboru nastavnih metoda, oblika rada, nastavnih sredstava, naravno u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U trećem razredu djeca su misaono jača i bogatija iskustvom. To znači da bi trebalo povećati zahtjeve i očekivati rezultate. Na početku godine važno je izvršiti evaluaciju postignuća u prethodnim razredima, te upoznati djecu šta želimo postići iz pojedinih područja. Napisati na nastavni pano šta želimo postići iz pojedinih nastavnih područja. Učenike posebno treba uvoditi u jasnu pojmovnu diferencijaciju. U stvaranju ukupne programske strukture uvažavani su sljedeći elementi: broj nastavnih časova, kriteriji važni za izbor nastavnih sadržaja, međusobna povezanost i prožimanje sadržaja pojedinih područja nastave Bosanskoga jezika, programska struktura ovog nastavnog predmeta u prethodnim razredima i definirani ishodi učenja u pojedinim područjima, zahtjevi ostalih nastavnih predmeta i karakteristike receptivnih mogućnosti učenika trećeg razreda osnovne škole.

Čitanje i pisanje i dalje ostaje prioritetan programski zahtjev. U prvom i drugom razredu djeca su usvojila štampana i pisana slova latinice i ćirilice i ovladala čitanjem i pisanjem. U trećem razredu trebalo bi nastaviti rad na usavršavanju kvaliteta čitanja (pravilno čitanje, čitanje brzinom koja odgovara karakteristikama teksta, unošenje elemenata izražajnosti, čitanje s razumijevanjem, kritičko čitanje i uočavanje uporišnih mjesta). Trebalo bi nastaviti sa vježbanjem čitanja naglas i u sebi.

Raditi i dalje na estetskoj strani rukopisa imajući na umu da i u trećem razredu učenički rukopis poprima obilježja njegove osobnosti.

Jezik (gramatika i pravopis)

U drugom razredu učenici uočavaju jezičke pojave u okviru vježbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja bez njihovog imenovanja, a u trećem razredu nastavlja se kontinuitet i koncentrično proširuju znanja. Znanja se postupno i sistematično usvajaju u skladu sa uzrastom i sposobnostima učenika. Kroz nastavu jezika, učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju. Rečenica se upoznaje kao sredstvo komunikacije. Vrste riječi: imenice, glagole i pridjeve uvrstiti u okviru rečenice, a ne kao izolovane pojave. U nastavi gramatike koristiti rečenice iz svakodnevne govorne komunikacije kako bi učenici uočili i primjenjivali pravila. Prilikom obrade nastavnog sadržaja, voditi računa da se polazi od prilagođenog teksta na kome se uočava jezička pojava. U izučavanju gramatike unijeti draž igre putem različitih jezičkih igara. Ilustrirati gramatička pravila i pojave. Upućivati učenike da u svakodnevnoj usmenoj i pismenoj komunikaciji uočavaju jezičke zakonitosti. Prepoznati i primijeniti saznato gradivo u novim okolnostima i primjerima koje navode sami učenici. Ponavljanje naučenog kroz vježbanja u školi i domaće zadatke.

Pravopis se savlađuje putem sistematskih vježbanja elementarnih i složenih koje se organiziraju često, raznovrsno i različitim oblicima pismenih vježbi. Pored toga, učenike vrlo rano treba upućivati na služenje pravopisom i pravopisnim rječnikom.

Vježbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do razine njegove praktične primjene u novim govornim situacijama, proističe iz programskih zahtjeva, ali su u velikoj mjeri

uvjetovane konkretnom situacijom u odjeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, pogreškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vježbanja u nastavi jezika mora određivati na temelju praćenja govora i pisanja učenika. Tako će nastava jezika biti u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim književnim bosanskim jezikom.

U realizaciji sadržaja nastave gramatike i pravopisa oslanjati se na dječije doživljavanje jezika. Na pojmovima raditi u okviru teksta. Tako će učenici lakše diferencirati primjere. Pojmovi se međusobno razlikuju po stepenu apstrakcije. Uvijek su u odnosu međuzavisnosti kako u okviru ovog nastavnog predmeta tako i u ukupnom ljudskom saznanju.

Književnost

Analiza književnog teksta bazira se na tekstovima iz čitanke. Pri interpretaciji književnih tekstova treba imati na umu da prava umjetnost ostaje u sferi estetskih osjećanja i nije joj zadatak da direktno i nametljivo poučava, posebno ne da nameće stavove i poruke. Važno je da učenici umjetničke tekstove dožive kao nešto što je snažno i lijepo i što djeluje na osjećanja, misli i na maštu. Susret sa umjetničkim tekstom treba da predstavlja doživljaj ugodnog literarnog iskustva. Djeca u raspravama, razgovorima, suprotstavljenim mišljenjima treba da dođu do adekvatnih zaključaka. U interpretaciji lirske pjesme trebalo bi stvarati atmosferu u kojoj će djeca osjetiti zvučnost, slikovitost i ritam. Poeziju treba predstaviti tako da djeca u njoj uživaju, a ne da robuju šablonima i da smještaju u neke racionalne okvire.

Posebno mjesto u programskim sadržajima je domaća lektira. Kreativnim i fleksibilnim načinom rada prilazimo ovim tekstovima, uvodimo učenike u svijet literature i podstičemo samostalno druženje s knjigom. Važno je da dijete čita, razumije, da izrazi pročitano na njemu svojstven način, te da objasni zašto mu se nešto dopada ili ne dopada. Svako djelo je specifično i traži poseban pristup. Važno je da knjiga ostane u sjećanju, da ostavi traga u doživljajnom smislu, a ne da bude samo na popisu pročitanih knjiga. Izbor iz poezije bosanskohercegovačkih pisaca poticaj je za kreativniji pristup. Dozvolite djeci da čitaju i da izdvajaju pjesme koje se njima posebno dopadaju.

Književni pojmovi

Književne pojmove učenici će upoznavati uz obradu odgovarajućih tekstova i pomoću osvrta na prethodno čitalačko iskustvo. Tako će se, na primjer, tijekom obrade neke rodoljubive pjesme, a uz poredbeni osvrt na dvije- tri ranije pročitane pjesme iste vrste, razvijati pojam rodoljubive pjesme i stjecati saznanje o toj lirskoj vrsti. Jezičko - stilskim izražajnim sredstvima prilazi se s doživljajnog stanovišta; polazi se od izazvanih umjetničkih utisaka i estetičke sugestije, pa će se potom istraživati njihova jezično - stilska uvjetovanost.

Jezička kultura

Bogaćenje učeničke jezičke kulture jedna je od temeljnih metodičkih obaveza, počev od uočavanja sposobnosti svakog djeteta za govorno komuniciranje, preko različitih vježbi u govoru i pisanju do učeničkog samostalnog izlaganja misli i osjećanja u toku nastave, ali i u svim ostalim životnim okolnostima u školi i van nje, gdje je ispravno jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumijevanje. Navikavanje na standardni književni jezik u govoru, čitanju i pisanju, osposobljavanje za slobodno prepričavanje, pričanje i opisivanje, raznovrsna usmena i pismena vježbanja u cilju bogaćenja učeničkog rječnika, sigurno ovladavanje rečenicom predstavljaju osnovne nastavne zadatke u ostvarivanju programskih sadržaja iz jezičke kulture.

Prepričavanje raznovrsnih sadržaja predstavlja najjednostavniji način učeničkog jezičkog ispoljavanja u nastavnim okolnostima. Izbor tekstova za prepričavanje treba da obuhvati ne samo one iz čitanki, već i iz drugih medijskih oblasti (štampa, pozorište, film, radio, televizija i sl.). Učenike treba blagovremeno motivisati, podsticati i usmjeravati na ovaj vid jezičkog izražavanja.

Pričanje u odnosu na prepričavanje jeste složeniji oblik jezičkog izražavanja učenika, jer je prepričavanje reprodukovanje pročitano, a pričanje predstavlja poseban vid stvaralaštva koji se oslanja na ono što je učenik doživio ili proizveo u svojoj stvaralačkoj mašti.

Opisivanje jeste najsloženiji oblik jezičkog izražavanja na nivou mlađih razreda. Ono je manje ili više zastupljeno u svakodnevnom govoru.

Dok je za prepričavanje potreban određeni sadržaj, za pričanje je potreban određeni podsticaj - neko događanje, doživljaj, dotle za opisivanje nisu neophodne neke posebne okolnosti, već se ono upotrebljava kad god se dođe u dodir sa pojavama koje u svakodnevnom jezičkom komuniciranju mogu skrenuti pažnju na sebe.

Usmena i pismena vježbanja, kako im i sam naziv kaže, zamišljena su kao dopuna osnovnim oblicima jezičkog izražavanja, počev od jednostavnog (izgovor glasova i prepisivanje riječi), preko složenijeg (leksičke, semantičke, sintaksičke vježbe, ostale vježbe za savladavanje pravilnog govora i pisanja), do najsloženijeg (domaći pismeni zadaci i njihovo čitanje i svestrano vrednovanje na času). Usmena i pismena vježbanja se ne realizuju na posebnim nastavnim časovima već se planiraju u sklopu osnovnih oblika jezičkog izražavanja (prepričavanje, pričanje, opisivanje) ili odgovarajućih programskih sadržaja ostalih predmetnih područja (čitanje i tumačenje teksta, gramatika i pravopis, osnove čitanja i pisanja). Upravo u tako osmišljenim saodnosnim postavkama ta vježbanja višestruko utječu na podizanje nivoa učeničke jezičke kulture.

Sadržaj nastave kulture usmenog i pisanog izražavanja direktno je usmjeren ka poboljšanju nivoa opće pismenosti. Posebno je važno raditi na usvršavanju govora i oblikovanju rečenice, izbjegavati ponavljanje i jačati motivaciju za rad na usmenom i pisanom izražavanju. Razvijati osmišljeni, pravilni i jasan govor. Na pojmovima raditi u okviru teksta. Tako će učenici lakše diferencirati primjere.

Medijska kultura

Sadržaji medijske kulture trebalo bi posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave bosanskog jezika i sadržaja drugih nastavnih predmeta, te u kontekstu života. Ima funkciju pravovremenog preveniranja negativnog djelovanja malih i velikih ekrana i postepenog osposobljavanja učenika za selektivni pristup sadržajima filma i televizije. Posebno je važno objasniti učenicima da ono što je moguće u crtanom filmu nije moguće i u stvarnom životu. Nije naglasak na pojmovima i na njihovom definiranju, nego na razumijevanju komunikacije i poruke, odnosno snalaženja u tom obliku komunikacije.